

Úloha KSČ pri vytyčovaní programu budovania novej armády

Nástup Hitlera k moci v Nemecku, bezprostredná hrozba fašizmu a nacistickej agresie voči Československu, vnútorné pokusy českej a slovenskej reakcie o zmenu politického vývoja a politického systému buržoáznodemokratického Československa a jej úsilie o zahraničnopolitické zbliženie sa s fašistickým Nemeckom a jeho avanturistickými plánmi, predstavovali kvalitatívne nové podmienky a pomery, v ktorých musela KSČ formovať a realizovať svoju stratégiu a taktiku v duchu základných záujmov robotníckej triedy a pracujúcich.

V stratégii a taktike komunistických strán a osobitne v stratégii a taktike KSČ sa premietli myšlienky V. I. Lenina o jednote boja za demokraciu, národnú slobodu a socializmus. Strana sa celou svojou autoritou a politickou váhou postavila a zasadzovala za obranu demokracie a republiky, za obranu mieru, proti fašizmu a vojne. Táto politická línia plne rešpektovala objektívne podmienky v Československu a vo svete, stanovisko a úlohy medzinárodného komunistického a robotníckeho hnutia, vychádzala zo základných záujmov ľudových mas, robotníckej triedy, českého a slovenského národa, nestrácala zo zreteľa konečný cieľ revolučného robotníckeho hnutia. Nebol to ústup z triednych

pozícií, ale cesta, prístup k socialistickej revolúcii v konkrétne historických podmienkach. Bez porážky fašizmu a reakcie v Československu, bez odvrátenia akútneho nebezpečenstva fašistickej agresie voči republike, nemohla československá robotnícka trieda splniť svoje historické poslanie. Preto bolo zničenie, porážka fašizmu a reakcie jej rozhodujúcou a bytostne dôležitou úlohou.

Nacistickou okupáciou českých krajín a vytvorením klérofašistického slovenského štátu v marci 1939 sa znova podstatne zmenili objektívne podmienky a pomery. Prestala jestvovať ČSR ako suverénny štát Čechov a Slovákov, demokracia utrpela ťažkú porážku a fašizmus relatívne a dočasne zvíťazil. Oba naše národy sa začali vyvíjať oddelene a v rôznych podmienkach. Buržoázia, ktorá dvadsať rokov viedla český a slovenský národ, vydávala buržoáznu demokraciu v Československu za vrchol možností demokratického systému, za ideál a vrchol snaženia sa buržoáznodemokratického štátu, nedokázala zabezpečiť ani tie najzákladnejšie záujmy našich národov — slobodu a samostatnosť.

KSČ aj napriek tomu, že sa proti nej, jej ilegálnym organizáciám a vedeniam sústredila najostrejšia perzekúcia fašistických režimov v tzv. protektoráte a na Slo-

vensku, pokračovala v spravodlivom boji za slobodu a nezávislosť našich národov a štátu v hlbokej konšpirácii. Riadení zahraničným vedením KSČ v Moskve a ilegálnymi vedeniami v českých krajinách a na Slovensku sa komunisti usilovali zjednotiť protifašistické, demokratické a ostatné protireakčné pokrokové sily do spoločného frontu na záchranu národnej existencie Čechov a Slovákov, za obnovenie zvrchovaného, nezávislého a samostatného československého štátu.

V súvislosti s vývojom vojny, pod vplyvom víťazstiev Sovietskej armády na rozhodujúcom fronte svetovej vojny v roku 1943 a po prechode strategickými iniciatívami vo vedení vojny do rúk ZSSR, sa vytvorili aj pre československý národnoslobodzovací zápas kvalitatívne nové podmienky. Popri otázkach týkajúcich sa konkrétnej činnosti strany pri rozvíjaní vyšších a napokon aj najvyšších foriem národnoslobodzovacieho zápasu sa koncom roka 1943 stále viac do popredia záujmu a politiky strany dostávali otázky povojnového usporiadania v znovuoobnovenom Československu. Obe tieto roviny tvorili dialektickú jednotu programu KSČ.

Koncom roka 1943 došlo k závažným rozhovorom predstaviteľov zahraničného vedenia KSČ v Moskve s prezidentom E. Benešom o problémoch oboch spomínaných rovín. Návrh programových otázok pre rokovanie predložili predstavitelia KSČ prezidentovi E. Benešovi, v ktorých zhrnuli všetky dovtedajšie skúsenosti strany z obdobia národnoslobodzovacieho zápasu našich národov, projektovali budúce vzťahy a pomery v oslobodenom Československu.

V rozhovore komunistov s prezidentom E. Benešom ako aj v samotnej koncepcii predloženej zahraničným vedením strany v Moskve, vychádzalo vedenie strany nekompromisne z predchádzajúcej politickej línie a cieľov ako aj z potreby vytvoriť v čo najkratšom čase skutočne široký protifašistický front českého a slovenského národa, zjednotiť všetky protifašistické sily na spoločnom programe ďalšieho rozvíjania národnoslobodzovacieho boja a usporiadania pomerov a vzťahov v oslobodenom Československu.

V oblasti ďalšieho rozvíjania národnoslobodzovacieho zápasu českého a slovenského ľudu proti fašizmu a za národné oslobodenie požadovali československí komunisti od vlády a osobitne od prezidenta sústrediť pozornosť, úsilie a prostriedky na vytvorenie partizánskeho hnutia, revolučných národných výborov ako orgánov zjednoteného protifašistického frontu, na prípravu celonárodného ozbro-

jeného povstania proti okupantom a domácim fašistickým silám.

Komplex požiadaviek pre povojnové obdobie, ktoré strana pri rozhovoroch s prezidentom E. Benešom predložila, predstavoval v skutočnosti ucelený program budovania povojnového slobodného Československa ako ľudovodemokratického štátu.

Pri určovaní zásad povojnového usporiadania Československa a ich prebojovanie v rozhovoroch s prezidentom a v marci 1945 aj s predstaviteľmi ostatných politických strán zúčastňujúcich sa na vypracovaní vládneho programu, vychádzala KSČ z niekoľkých predpokladov, ktoré mali zabezpečiť dôsledne demokratický, pokrokový a sociálny, politický a národnostne spravodlivejší vývoj oslobodeného Československa. Predovšetkým išlo o predpoklad, že nový politický systém ľudovodemokratického štátu sa vytvorí na báze národného frontu, ktorý sa vytvoril a ďalej sa dotvára a bude dotvárať v procese národnoslobodzovacieho boja. Tiež sa predpokladalo, že ČSR v duchu československo-sovietskej zmluvy z roku 1943 a v duchu bojového spojenectva a priateľstva, ktoré sa vytvorilo v spoločnom boji českých, slovenských a sovietskych vojakov a partizánov, medzi národmi Sovietskeho zväzu a našimi národmi, bude sa zahraničnopoliticky opierať o spoluprácu so Sovietskym zväzom, orientovať na úzke spojenectvo a priateľstvo aj v povojnovom období. Nesmierne dôležitým bol predpoklad, že formu aj obsah budúceho štátneho zriadenia si určuje sám ľud, lebo iba on jediný je oprávnený určovať ďalší osud svoj aj osud štátu.

Za týchto a ďalších predpokladov zahraničné vedenie KSČ v Moskve koncipovalo a predložilo konkrétne návrhy na usporiadanie pomerov a vzťahov v oslobodenej republike. Prezident E. Beneš návrhy komunistov v podstate prijal. Stali sa tak základom pre ďalšie rokovanie o vládnom programe a v konečnej podobe sú sformulované v Programe novej vlády Národného frontu Čechov a Slovákov prijatom v Košiciach 5. apríla 1945.

V duchu tohto programu, za nové demokratické Československo, vystúpili slovenský a český ľud v Slovenskom národnom povstaní a v Májovom povstaní českého ľudu. SNP sa začala národná a demokratická revolúcia v Československu, povstaním českého ľudu a oslobodzovaním Československa Sovietskou armádou sa zavŕšila jej vojnová etapa. Pod vedením KSČ — rozhodujúcej politickej sily, mozgu aj srdca vrcholiaceho národnoslobodzov-

vacieho boja našich národov, postavila sa česká aj slovenská robotnícka trieda do čela národných záujmov a doviedla sprava-

vodlivý boj za znovudobytie národnej slobody a štátnej samostatnosti do víťazného konca.

Už VII. zjazd KSČ ukázal, že československí komunisti nechápu demokratizáciu armády ako samostatnú otázku, že v obrane republiky nevidia len záležitosť vojenskú, ale predovšetkým politickú a že celý proces demokratizácie armády spájajú a podriaďujú boju za novú demokraciu vo všetkých smeroch spoločenského života. Linia VII. zjazdu KSČ sa stala základnou smernicou pre politiku strany aj vtedy, keď pripravovala celonárodné ozbrojené povstanie proti fašizmu, za národnú slobodu a obnovenie suverénneho štátu našich národov.

Národnooslobodzovací boj a jeho potreby sa stali pre KSČ prvoradou otázkou, jej bolo treba podriaďiť všetko ostatné. A tak aj otázka výstavby novej armády bola podriadená úlohám záverečnej etapy národnooslobodzovacieho boja a začínajúcej sa národnej a demokratickej revolúcie. Zároveň aj z jej charakteru vyplývali základné politické hodnoty budúcej československej armády.

Komunistická strana kladúc základy budúcnosti našich národov už v národnooslobodzovacom boji mala na zreteli predovšetkým to, aby pracujúci ľud a naše národy prostredníctvom širokého národného frontu protifašistických a demokratických síl, aktívnym príspevom k vlastnému oslobodeniu spod fašistického jarma si vytvorili predpoklady rozhodujúcou mierou uplatniť svoju vôľu a svoje predstavy o novej demokracii v oslobodenej vlasti. V takom riešení videla strana aj záruku toho, že pracujúci českých krajín a Slovenska budú mať po skončení vojny dostatok odvahy, síl a prostriedkov, ale aj skúseností a revolučného elánu uplatniť v zásadných otázkach svoju vôľu a presadiť svoje záujmy.

V takýchto a podobných pomeroch a vzťahoch sa mohla a mala zrodíť aj československá armáda. Koncepcia KSČ na výstavbu demokratickej antifašistickej armády, ktorá by bola schopná nielen ubrániť výdobytky národnej a demokratickej revolúcie, ale v súlade s vôľou pracujúcich naplňovať aj úlohy, ktoré vyplynuli z ďalšieho rozvíjania revolúcie, bola súčasťou celkovej koncepcie strany vybudovať novú, demokratickú a všestranne spravodlivú Československo.

KSČ reprezentovaná zahraničným vedením v Moskve sa obracala na prezidenta E. Beneša a československú vládu v Lon-

dýne s požiadavkami nielen politického, ale aj vojenskopolitického a vojenského charakteru. V liste Klementa Gottwalda zaslanom československým komunistickým pracovníkom v Anglicku z 21. decembra 1943 tvoria požiadavky strany dokonca ucelený vojenskopolitický program. Je v ňom vyslovená požiadavka, aby v novom Československu bol vytvorený celkom nový, skutočne demokratický štátny aparát, ktorého súčasťou bude aj budovanie demokratickej armády, vedené dôstojníkmi, ktorí sa osvedčili v národnooslobodzovacom zápase a ktorí jasne deklarovali svoje demokratické presvedčenie a konanie.

Popri projekte československej buržoázie a vojenských orgánov v Londýne na výstavbu a využitie vojenských jednotiek v národnooslobodzovacom boji a armády v oslobodenom Československu, ktorý bol v podstate projektom obnovenia ozbrojených síl predmníchovského typu, keď československá buržoázia nemienila ani v najmenšom akceptovať nič z toho, čo by sa akýmkoľvek spôsobom mohlo dotknúť triednopolitickej podstaty štátu a armády, rodila sa v ostrom triednom zápase aj koncepcia pokroková, opretá o záujmy a vôľu našich národov a pracujúcich mas.

V polovici roka 1944 vypracovalo zahraničné vedenie KSČ v Moskve významný dokument pod názvom „Budovanie armády na oslobodenom území“, ktorý svojím obsahom reprezentuje súhrnné stanovisko strany k čiastkovým úlohám súčasnej aj budúcej etapy revolúcie.

Realizácia požiadaviek, ktoré obsahoval dokument, mohla znamenať radikálny zásah do plánov a cieľov československej politickej a vojenskej buržoáznej reprezentácie. Možno aj preto v dokumente bola zdôraznená potreba prehodnotiť zásady výstavby a organizácie, ktoré platili pre predmníchovskú armádu a ktoré prekonal sám život. Nové názory na charakter a úlohy armády, nové zásady jej výstavby a organizácie tvorili v koncepcii strany ucelený program budovania československej armády po oslobodení.

Po nepatrných zmenách boli o niekoľko mesiacov neskôr sformulované tieto otázky do tretej kapitoly Programu novej vlády Národného frontu Čechov a Slovákov, prijatého 5. apríla 1945 v Košiciach.

Tak sa stal súhrn reálnych náhľadov, zásad a princípov, ku ktorým sa KSČ

v priebehu dlhých rokov dopracovala, oficiálnou líniou novej štátnej politiky aj v oblasti vojenskej.

Vládny program predovšetkým zdôraznil, že „veľké poslanie v terajšom zápase za slobodu aj pri budúcom zabezpečení republiky je schopnosť plniť len dôsledne antifasistická, národnooslobodzovacia armáda, armáda skutočne demokratická, uskutočňujúca vôľu ľudu, spojená s ľudom, tešiaca sa dôvere ľudu, a preto zahrňovaná všetkou jeho láskou a starostlivosťou“. (Za slobodu českého a slovenského národa, s. 370.) Preto aj uložil vláde republiky aby urobila všetko pre to, aby „... pri budovaní novej československej brannej moci bol položený, utvrdený a ďalej prehĺbovaný ľudový, demokratický charakter armády.“ (Tamtiež.)

Výstavbu novej armády nebolo možné uskutočniť bez riešenia a vyriešenia základného prístupu a základných otázok jej charakteru, vzťahu armády a ľudu, pretože tento vzťah ľudových mäs a štátu bol prioritný aj v národnej a demokratickej revolúcii vôbec. V popredí stála teda otázka plnoprávnej, aktívnej a každodennej účasti príslušníkov armády a ľudu na politickom živote spoločnosti. Vládny program preto zabezpečoval ďalší rozvoj politických a demokratických práv a slobod nielen pre širokú verejnosť, ale tiež pre príslušníkov ozbrojených síl.

S požiadavkou plnokrvného života príslušníkov armády a ich aktívneho podielu na živote spoločnosti bytostne súvisí aj uplatnenie princípu vysokej a ctiachovom orientovanej političnosti armády. „Aby naša armáda bola vychovaná v duchu štátnom, demokratickom a antifasistickom, chce vláda raz pre vždy skončovať s tzv. »nepolitičnosťou« armády s vedomím, že pod touto »nepolitičnosťou« sa skrýva podceňovanie morálneho faktora v boji a že pod jej rúškom bujnia reakčné, antidemokratické a kapitulantské tendencie“ — zdôrazňuje vládný dokument a dodáva: „Naopak je treba, aby každý čs. vojak bol uvedomelým bojovníkom za slobodu národa a uvedomelým obrancom jeho slobody v budúcnosti.“ (Tamtiež, s. 371.)

Z uvedeného vyplýva, že komunistom a pokrokovým silám v národnej a demokratickej revolúcii išlo predovšetkým o to, aby sa ideovo-politické základy revolúcie stali majetkom všetkého ľudu, oboch našich národov, aby si ich osvojili a stotožnili sa s nimi príslušníci armády. Preto vládný program uložil vláde prijať naliehavé opatrenia pre zabezpečenie a rozvinutie politickovýchovnej práce, antifasistickú a demokratickú výchovu a osvetu v armáde. Dôsledná politická výchova v ar-

máde mala byť zárukou toho, že armáda nebude nikdy zneužitá nepriateľmi revolúcie proti jej cieľom, proti ľudu, proti našim národným záujmom. Politická výchova v armáde mala vytvoriť podmienky pre postupné akceptovanie politiky KSČ príslušníkmi armády a v konečnom vyvrhlení dosiahnuť, aby sa armáda postavila za záujmy ľudu a ľudovej demokracie v čase, kedy buržoázia by siahla ku konfrontácii s kontrarevolučnými pozícií. Politická výchova v armáde sa takto mohla stať významným prostriedkom upevňovania vedúcej úlohy strany v armáde a zápas o presadenie političnosti armády prostriedkom presadenia vedúcej úlohy robotníckej triedy vo výstavbe ozbrojených síl ľudovodemokratického Československa.

Aby sa však mohli tieto zásady a princípy realizovať aj v praxi výstavby a organizácie armády, vládný program uložil vybudovať inštitúciu osvetových dôstojníkov, ktorá bola riadená Hlavnou správou výchovy a osvetu pri Ministerstve národnej obrany. Dokument podtrhuje fakt, že osvetoví dôstojníci sa musia stať zástupcami veliteľov jednotlivých stupňov pre odbor výchovy a osvetu, čo nesporne prispeje k zvýšeniu ich autority a postavenia v procese výchovy a výcviku vojsk. Treba zdôrazniť, že už počas národnooslobodzovacieho zápasu našich národov mala komunistická strana z tejto činnosti veľké skúsenosti a v radoch osvetových pracovníkov rozhodujúce postavenie.

S triednou podstatou a politickým charakterom armády veľmi úzko a konkrétne súvisí charakter, zloženie a politický profil veliteľského zboru armády. Nie náhodou vládný program venoval otázke výstavby veliteľského zboru a jeho výchovy nemalú pozornosť. Žiadal, aby veliteľský zbor zabezpečoval antifasistickú a demokratickú charakter armády, jeho spojenie s ľudom. Zdôraznil, že „... nová čs. armáda sa zrodila v boji proti hitlerizmu a jej základom sú a budú aktívne, so zbraňou v ruke bojujúce zložky branných síl našich národov doma aj za hranicami (1. čs. zbor v ZSSR, čs. obrnená brigáda vo Francúzsku, slovenskí a českí partizáni, povstalecké vojsko na Slovensku). Okolo tohto základu, najmä okolo 1. čs. armádneho zboru v ZSSR, bude tvorená nová čs. branná moc“. (Tamtiež, s. 370—371.) V tomto duchu a podľa týchto zásad sa musel budovať aj veliteľský zbor armády, u ktorého sa predpokladala celkom prirodzená podstatná zmena triednopolitického profilu ako kľúčová otázka výstavby armády vôbec. „Vláda zdôrazňuje,“ hovorí sa vo vládnom programe, „že veliteľské miesta v novej čs. armáde môžu zastávať iba dô-

stojníci, úprimne demokratického, skutočne antifašistického zmýšľania... Súčasne však treba, aby boli čo najrýchlejšie uskutočňované opatrenia pre najrýchlejšiu očistu armády od všetkých zradcovských a kolaborantských, antidemokratických a protifudových živlov a bude sa dbať na to, aby takáto živly nemohli preniknúť na veliteľské miesta". (Tamtiež, s. 372.)

Nové národnostné pomery a vzťahy v oslobodenej republike v duchu zásad národnej a demokratickej revolúcie sa museli nevyhnutne premietnuť aj do armády a jej veliteľského zboru, do politickej výchovy jej príslušníkov. Bolo treba zabezpečiť rešpektovanie rovného a rovnoprávného postavenia oboch našich národov a národností na demokratickom základe, rešpektovanie oboch jazykov — češtiny aj slovenčiny. Uzákonneenie základných vzťahov českých a slovenských dôstojníkov, poddôstojníkov a mužstva vo vzájomnom pomere zodpovedalo stupňu prebiehajúcej revolúcie a bolo v súlade so základným riešením národnostnej otázky v danej etape vývoja spoločnosti a revolúcie.

Netreba mimoriadne zdôrazňovať význam spojenectva nového Československa so Sovietskym zväzom. Zmluva o priateľstve, vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci medzi ČSR a ZSSR z roku 1943, bojové spojenectvo spečatené spoločne preliatou krvou sovietskych, českých a slovenských vojakov a partizánov v spoločnom boji proti fašizmu za slobodu našich národov, sú dosť výrazným svedectvom o hodnotách, ktoré sa vytvorili v najťažšom čase a ktoré treba chrániť vždy a všade, aj dnes, ako oko v hlave. Avšak pre budovanie a charakter armády bolo treba tieto hodnoty zdôrazniť, zafixovať vo vedomí ľudí aj vo vládnych, oficiálnych dokumentoch. Vládny program zakotvil zahraničnopolitickú orientáciu ako aj orientáciu československej armády takto: "Vláda oceňuje výnimočné zásluhy Červenej armády o naše oslobodenie a jej rozhodujúcu úlohu v zabezpečení našej budúcnosti a vzdávajúc hold nedosažiteľnému vojenskému umeniu, bezpríkladnej sebaobetavosti a bezhraničnému hrdinstvu jej príslušníkov — chce ešte viac upevňovať bojovú spoluprácu čs. armády s Červenou armádou a vidí v nej vzor pre budovanie novej, skutočne demokratickej, antifašistickej armády". (Tamtiež, s. 370.)

Aby bola zabezpečená čo najužšia spolupráca a spojenectvo oboch armád, aby bola čo najefektívnejšie využitá pomoc a skúsenosti Sovietskej armády, určil vládny program zásadu, aby organizácia, výzbroj a výcvik novej československej armá-

dy sa uskutočňovali podľa vzoru Sovietskej armády a za jej priamej účasti a pomoci.

Realizácia vládneho programu v povojnovom období, jeho uvádzanie do života a praxe, bolo zložitým procesom a pri výstavbe armády osobitne. KSČ musela zvážať urputné boje o každú úlohu branného programu národnej a demokratickej revolúcie, a každú vetu vládneho programu, než sa podarilo presadiť aspoň časť obsahu do života a praxe.

Konkrétna výstavba armády bola komplikovaná prechodom krajiny od vojnových pomerov k mierovému životu. Príslušníci armády sa účastnili na dokončení oslobodenia republiky, zabezpečovali rad funkcií a úloh po oslobodení a pomáhali zvládnuť zložitú úlohu zásobovania obyvateľstva. Dňa 15. mája 1945 bol 1. československý armádny zbor preorganizovaný a premenovaný na 1. československú armádu, čím boli položené základy a organizačný rámec pre výstavbu československej brannej moci.

V tejto etape národnej a demokratickej revolúcie bola rozhodujúcou otázkou politického charakteru armády, nie organizačná výstavba. Preto aj v tejto oblasti sa rozvinul ostrý triedny zápas medzi robotníckou triedou a pracujúcimi masami na čele s KSČ a buržoaziou a jej politikou. KSČ nemohla a nenechala nič náhodu, vyvíjala maximálne úsilie o presadenie vojenského programu revolúcie. Vojenská rada schválila 5. júna 1945 "Smernice pre morálnopolitickú výchovu, osvetu a informáciu" a 24. augusta v tom istom roku prekovala a schválila uznesenie o politických právach vojakov. Obsah oboch dokumentov bol uvedený do života formou predpisu, resp. rozkazu prezidenta republiky.

Hoci zápas o političnosť armády a výstavbu osvetového aparátu, o rozšírenie demokratických práv a slobôd vojakov sa skončil neúspechom buržoaznych síl, zápas o novú demokratickú armádu pokračoval.

Vojenský program československej národnej a demokratickej revolúcie obsahujúť v štátnych dokumentoch doby, vychádzal z konkrétnej historickej situácie, úloh, potrieb a možností vyvíjajúcej sa revolúcie. Bol to program reálny a revolučný. Proces výstavby československej demokratickej armády bol podriadený vývoju revolúcie, jej možnostiam aj tempu. Vznikajúca, upevňujúca sa armáda bola produktom tejto revolúcie a vyvíjala sa a dozrievala spolu s ňou, až do víťazného Februára 1948.